

QUAN HỆ TỘC NGƯỜI TRONG HOẠT ĐỘNG BUÔN BÁN TRÂU BÒ CỦA NGƯỜI HMÔNG KHU VỰC BIÊN GIỚI VIỆT NAM - LÀO TẠI HUYỆN KỶ SƠN, TỈNH NGHỆ AN¹

TS. Tạ Thị Tâm
Viện Dân tộc học
Email: tathitam2021@gmail.com

Tóm tắt: Dưới tác động của các điều kiện địa lý, lịch sử phân bố tộc người, kinh tế - xã hội và toàn cầu hóa, quan hệ tộc người trong hoạt động buôn bán trâu bò của người Hmông ở nước ta đã và đang diễn ra mạnh mẽ không chỉ với đồng tộc hay khác tộc người tại địa phương và trong nước mà còn với một số tộc người ở các quốc gia láng giềng. Trên cơ sở tư liệu nghiên cứu thực địa, bài viết xem xét quan hệ tộc người của người Hmông ở biên giới Việt Nam - Lào huyện Kỳ Sơn, tỉnh Nghệ An thông qua hoạt động buôn bán trâu bò trong vùng, liên vùng và xuyên quốc gia. Các mối quan hệ tộc người đó vừa phản ánh sự năng động của người Hmông trong hoạt động sinh kế, vừa ảnh hưởng tới đời sống kinh tế của người dân và an ninh ở vùng biên giới.

Từ khóa: Quan hệ tộc người, buôn bán trâu bò, người Hmông, biên giới Việt Nam - Lào, tỉnh Nghệ An.

Abstract: Under the influence of geographical and socio-economic conditions, globalization, and the history of ethnic distribution, Hmong people's ethnic relations in buffalo and cow trading activities have firmly taken place not only inter-ethnically and intra-ethnically, both locally and nationally, but also with some ethnic groups in neighboring countries. Based on field data, the article examines the ethnic relations of the Hmong people at the Vietnam-Laos border, Ky Son district, Nghe An province, through intra-regional, inter-regional, and transnational buffalo and cow trading activities. These ethnic relationships reflect the Hmong's dynamism in livelihood activities and affect the people's economic life and security in the border areas.

Keywords: Ethnic relations, buffalo and cow trade, Hmong people, Vietnam - Laos border, Nghe An province.

Ngày nhận bài: 7/5/2024; ngày gửi phản biện: 14/5/2024; ngày duyệt đăng: 21/6/2024.

---

¹ Bài viết này là kết quả nghiên cứu của đề tài khoa học cấp Bộ (2023-2024) “*Sinh kế hiện nay của một số tộc người ở vùng biên giới Việt Nam - Lào tại tỉnh Nghệ An*”, do TS. Phạm Quang Linh làm Chủ nhiệm, Viện Dân tộc học chủ trì.

Mở đầu

Ở nước ta, người Hmông cư trú chủ yếu ở vùng núi các tỉnh Hà Giang, Điện Biên, Lai Châu, Lào Cai, Sơn La, Yên Bái, Cao Bằng, Bắc Kạn, Lạng Sơn, Tuyên Quang, Thanh Hóa, Nghệ An..., tại những địa bàn rừng núi cao, địa hình bị chia cắt mạnh, hiểm trở, giao thông khó khăn nhưng rất quan trọng về an ninh quốc phòng của đất nước (Vương Duy Quang, 2005, tr. 38). Ở huyện Kỳ Sơn, tỉnh Nghệ An, người Hmông đã định cư từ lâu đời, hoạt động sinh kế nông nghiệp chiếm vai trò chủ yếu trong thu nhập của hộ gia đình, hiện nay chăn nuôi gia súc đang từng bước tham gia vào nền kinh tế thương mại ở khu vực biên giới Việt Nam - Lào (Nguyễn Văn Toàn, 2015).

Người Hmông ở Nghệ An có nguồn gốc từ Trung Quốc di cư xuống Việt Nam rồi qua Lào. Sau đó, một số từ Lào và Tây Bắc Việt Nam di cư đến miền Tây Nghệ An (Mạc Đường, 1964; Hoàng Xuân Lương, 2000). Các nghiên cứu đã công bố cho thấy, mối quan hệ đồng tộc giữa người Hmông ở Kỳ Sơn với người Hmông ở Lào khá mật thiết về nhiều mặt trong lịch sử và hiện tại (Nguyễn Văn Toàn, 2014, tr. 89). Đồng thời, do cư trú ở gần biên giới Việt Nam - Lào, sẵn có mạng lưới xã hội vốn là đồng tộc ở bên Lào mà người Hmông ở Nghệ An đã tận dụng yếu tố này để đẩy mạnh hoạt động trao đổi buôn bán trâu bò qua biên giới (Phạm Thị Thu Hà, 2012, tr. 69-70; Lý Hành Sơn, Trần Thị Mai Lan đồng chủ biên, 2017, tr. 98-101).

Trên cơ sở tư liệu điền dã vào tháng 8/2023 và một số tài liệu đã công bố, bài viết này tiếp tục cập nhật về hoạt động mua bán trâu bò liên vùng, xuyên quốc gia và quan hệ tộc người thông qua hoạt động mua bán trâu bò của người Hmông ở vùng biên giới Việt Nam - Lào huyện Kỳ Sơn, tỉnh Nghệ An. Qua đó, nghiên cứu nhận diện ảnh hưởng của hoạt động buôn bán trâu bò đến việc cải thiện đời sống kinh tế của tộc người Hmông trong quá trình phát triển vùng biên giới Việt Nam - Lào.

1. Địa bàn nghiên cứu

Kỳ Sơn là huyện vùng cao biên giới ở Tây Bắc tỉnh Nghệ An, phía đông tiếp giáp huyện Tương Dương, ba hướng còn lại giáp 5 huyện của Lào (phía bắc giáp huyện Sầm Nưa, tỉnh Hủa Phăn; phía tây giáp các huyện Noọng Hét và Mok May, tỉnh Xiêng Khoảng; phía nam giáp các huyện Khamkeuth và Viengthong, tỉnh Bolykhamxay); với 192km đường biên giới với Lào. Huyện có Cửa khẩu quốc tế Nậm Cắn, cửa khẩu phụ Ta Đo và nhiều đường tiểu ngạch biên giới, với huyện lỵ là thị trấn Mường Xén, cách thành phố Vinh 250km. Quốc lộ 7 là tuyến đường huyết mạch nối từ Quốc lộ 1A, chạy qua huyện Kỳ Sơn đến cửa khẩu Nậm Cắn. Diện tích đất tự nhiên toàn huyện 209.264,51ha; trong đó 191.063,67ha rừng và đất lâm nghiệp, chiếm 91,3% đất đai của huyện (UBND huyện Kỳ Sơn, 2022). Kỳ Sơn hiện có 20 xã và 1 thị trấn, với 11 xã biên giới, trong đó có xã Tà Cạ và Nậm Cắn là địa bàn được chọn nghiên cứu. Tính đến tháng 12/2023, dân số toàn huyện là 80.288 người, với các dân tộc như Kinh, Khơ Mú, Thái, Hmông. Theo các bậc cao niên nơi đây, người Khơ Mú và Hmông đến

Kỳ Sơn muộn hơn người Thái, cách đây khoảng 200 năm, chủ yếu di cư từ Lào sang. Từ năm 1954, người Kinh đến đây cư trú ở thị trấn Mường Xén với tỷ lệ nhỏ so với các dân tộc khác. Các dân tộc ở Kỳ Sơn cư trú theo vùng cảnh quan: người Thái sống ở chân núi, thung lũng, ven các sông suối; người Hmông sống ở vùng cao trung bình trên 1000m trở lên; người Khơ Mú cư trú ở rẻo giữa. Sinh kế của các tộc người trong vùng chủ yếu dựa vào canh tác nông nghiệp, một bộ phận cư dân tham gia vào hoạt động thương mại, dịch vụ ở khu vực cửa khẩu quốc tế Nậm Cắn và chợ cửa khẩu. Năm 2023, huyện có 9.885 hộ nghèo với 52.403 khẩu, chiếm tỷ lệ 59,36%; hộ cận nghèo là 1.901 hộ, 9.543 khẩu, chiếm 11,41% (UBND huyện Kỳ Sơn, 2022).

Tà Cạ là xã biên giới của huyện Kỳ Sơn, có 6,653km đường biên giáp với Lào, với diện tích đất tự nhiên là 6.083,39ha, trong đó đất nông nghiệp 5.784,17ha, đất lâm nghiệp 178,88ha, đất chưa sử dụng 126,34ha. Dân số toàn xã có 1.154 hộ với 5.339 khẩu: dân tộc Kinh 440 khẩu (8,2%); Thái 1.931 khẩu (36,3%); Hmông 467 khẩu (8,7%); Khơ Mú 2.051 khẩu (46,8%). Mức thu nhập bình quân của xã là 23,7 triệu đồng/người/năm, hộ nghèo là 393 hộ (34,56%); cận nghèo 120 hộ (10,55%) (UBND xã Tà Cạ, 2023). Sơn Hà là bản người Hmông ở xã Tà Cạ, nằm trên đường liên xã, cách huyện lỵ Mường Xén 3km. Các hộ người Hmông ở đây cư trú mật tập theo sườn núi thấp và khe nước nhỏ. Năm 2023, Sơn Hà có 84 hộ, gồm 79 hộ dân tộc Hmông, 2 hộ dân tộc Thái, 3 hộ dân tộc Kinh. Bản có 48 hộ có thành viên là cán bộ công chức, làm việc tại các cơ quan của huyện Kỳ Sơn; 36 hộ làm nông nghiệp; trong đó 6 hộ nghèo, chiếm 7,14% so với 34,56% hộ nghèo toàn xã. Từ năm 2010 đến nay, người Hmông ở đây không chỉ trồng lúa mà còn trồng chuối, mía, gừng, cây ăn quả. Theo thống kê của Ủy ban nhân dân xã Tà Cạ, tính đến tháng 8/2023, người Hmông bản Sơn Hà nuôi 220 con bò, 110 trâu.

Xã biên giới Nậm Cắn của huyện Kỳ Sơn tiếp giáp 3 xã Na Loi, Phà Đánh, Tà Cạ; có 23,099km đường biên giới với huyện Noọng Hét, Lào. Đất tự nhiên của xã là 9.031,07ha; trong đó 27ha ruộng, còn lại là đồi núi dốc, có nhiều đồi cỏ cho chăn nuôi trâu bò. Dân số xã là 984 hộ, 5.061 khẩu, gồm dân tộc Hmông 70,5%, Khơ Mú 14,8%, Thái 13,4%, còn lại là Kinh. Xã có 4 bản giáp biên; 4 bản người Hmông, 1 bản người Khơ Mú, 1 bản người Thái. Năm 2023, thu nhập bình quân của người dân là 23 triệu đồng/năm, hộ nghèo giảm từ 49% xuống còn 44%. Trường Sơn là bản người Hmông ở xã Nậm Cắn, nằm trên Quốc lộ 7A, cách Cửa khẩu Nậm Cắn 2km, cách thị trấn Mường Xén 22km. Đến năm 2023, bản có 328 hộ với 1.346 khẩu, trong đó 630 người ở độ tuổi lao động (Đảng ủy xã Nậm Cắn, 2023). Hoạt động sinh kế của người Hmông ở bản Trường Sơn chủ yếu làm nương rẫy trồng lúa, ngô và các loại hoa màu, rau để chăn nuôi và đem bán. Tính đến tháng 8/2023, người Hmông ở Trường Sơn nuôi 120 con trâu, 112 con bò, 1.170 gà đen, 1.150 gà trắng. Các loại sản phẩm chăn nuôi và nông sản được đồng bào mang đi trao đổi tại chợ Nậm Cắn.

Hiện nay, bên cạnh trồng trọt truyền thống, hoạt động sinh kế của người Hmông ở xã Tà Cạ và xã Nậm Cắn đang từng bước thay đổi theo hướng đa dạng hóa, với việc duy trì, phát triển hoạt động mua bán trâu bò trong vùng và xuyên biên giới. Chợ Nậm Cắn, còn gọi là chợ Đoàn Kết, là một chợ phiên truyền thống tại biên giới Việt Nam - Lào, cạnh Quốc lộ 7, thuộc xã Nậm Cắn. Trước đây, chợ này mỗi tháng họp 2 phiên vào ngày 14 và 29, hàng hóa là các sản vật được người dân hai bên biên giới nuôi trồng và mang ra chợ trao đổi. Chợ có số lượng lớn trâu bò của người dân tỉnh Xiêng Khoảng mang đến giao dịch. Từ năm 2019 đến nay, chợ họp theo phiên vào Chủ nhật hàng tuần tại phần đất giáp ranh thuộc địa phận xã Đin Đam, huyện Noọng Hét, tỉnh Xiêng Khoảng, Lào. Đây là chợ phiên lớn tại biên giới Việt Nam - Lào thuộc miền Tây Nghệ An.

2. Hoạt động buôn bán trâu bò của người Hmông ở khu vực biên giới huyện Kỳ Sơn

2.1. Mua đi bán lại tại địa phương

Trâu bò ở huyện Kỳ Sơn có hai nguồn cung cấp chính là giống địa phương, còn gọi trâu bò “Hmông” và giống lai tạo từ Lào, tức trâu bò “Lào”. Trâu bò “Hmông” có sức chống chịu dẻo dai với thời tiết khắc nghiệt, thịt thơm ngọt tạo nên giá trị đặc biệt, được nuôi dạng chăn thả tự nhiên, vỗ béo khi nhót chuồng. Giống trâu bò “Lào” thì khỏe mạnh, lông óng mượt, da đen, mông nhỏ, bụng to, chân thấp, sừng ngắn, đầu nhỏ, thịt nhiều, ít xương và mỡ, phục vụ cày bừa, làm giống hoặc bán thịt, nhất là trâu bò đực được nhiều người tìm mua. Giống trâu, bò “Lào” được người dân địa phương ưa chuộng, thương lái người Hmông từ các tỉnh Lào Cai, Hà Giang, Cao Bằng cũng thích tìm mua bởi những con giống này có khả năng thích nghi với khí hậu, điều kiện chăn thả ở khu vực biên giới Việt Nam - Trung Quốc tốt hơn giống địa phương.

Những người Hmông có kinh nghiệm trong cách chọn mua trâu, bò cho biết: *“Muốn biết trâu tốt phải vỗ vào mông, bẹo hông để biết trâu gầy hay béo, vạch mõm trâu xem răng đoán tuổi, đi vòng quanh xem chiều dọc, bẻ ngang con trâu để “cầm cân” ước trọng lượng trả giá”* (Phòng vấn Giàng A. Ch., bản Trường Sơn, xã Nậm Cắn). Người Hmông và một số tộc người ở bên kia biên giới Lào thường phổ biến cho nhau những kinh nghiệm trong chăn nuôi và phòng bệnh như: cho thêm muối vào nước uống cho trâu bò vào mùa đông; dự trữ thức ăn vào thời tiết khắc nghiệt; làm lều, lán cho trâu bò tránh mưa, rét và sương muối; cách lựa chọn con giống chất lượng;... Đối với những hộ người Hmông nuôi trâu bò sinh sản, đến thời kỳ phối giống thì hướng dẫn, lựa chọn thời điểm phối giống, cách bổ sung chế độ thức ăn.

Các lái buôn người Hmông trong các phiên chợ Nậm Cắn, với kinh nghiệm và kiến thức về lựa chọn trâu bò, thường nhanh chóng ước trọng lượng và chọn mua vài con để bán ngay tại chợ hoặc mang về bản mình hoặc bản khác bán lấy chênh lệch 300 - 600 nghìn đồng/con. Nhìn chung, trao đổi trâu bò tại địa phương cũng có những thỏa thuận nhất định từ phía người mua và người bán. Thông thường, khi người Hmông trong cùng làng/bản mua trâu bò của nhau, người mua có thể thỏa thuận trả trước một nửa hoặc 2/3 số tiền. Sau khi mang trâu bò

về nuôi một thời gian, con vật đảm bảo khỏe mạnh, đủ khả năng để làm việc, người mua mới trả nốt số tiền còn lại. Cách trao đổi, mua bán trâu bò trong làng/bản được tiếp cận qua mạng lưới xã hội với các quan hệ thân tộc và láng giềng, sự tương đồng về văn hóa và ngôn ngữ nên rất linh hoạt và khá an toàn cho người Hmông khi mua hoặc bán một con vật. Cụ thể là việc trả tiền linh hoạt, giảm thời gian đi lại, chi phí vận chuyển dựa trên sự hợp lý về giá cả, lòng tin, sự bảo đảm dư luận trong cộng đồng. Cách tiếp cận trao đổi này giúp người Hmông đảm bảo mặt hàng gia súc của mình khỏe mạnh, có độ tin cậy để đáp ứng nhu cầu sinh kế của họ.

2.2. Mua bán đường dài

Từ những năm 1990, người Hmông ở Kỳ Sơn đã đi đến các huyện trong tỉnh Nghệ An (Tương Dương, Quế Phong, Đô Lương, Nghĩa Đàn) và các tỉnh khác (Hà Tĩnh, Thanh Hóa, Hòa Bình, Sơn La) để mua trâu bò. Họ thường gom được 20 - 30 con rồi thuê xe chở về bán tại chợ Nậm Cắn hoặc lái buôn người Lào đến tận bản thu mua. Ngoài ra, số lượng trâu bò do thương lái người Hmông thu mua ở các tỉnh thành khác còn được người dân địa phương mua về nuôi sinh sản, lấy sức kéo, vỗ béo để bán cho các thợ thu gom trâu, bò thịt. Thời gian đi mua trâu, bò kéo dài 3 - 5 ngày/chuyến, đi theo nhóm 2 - 3 người cùng chung vốn, tiết kiệm tiền thuê xe chở, hỗ trợ nhau khi mua được gia súc. Theo lái buôn người Hmông, trừ tiền thuê xe và lộ phí, mỗi chuyến lãi 5 - 6 triệu đồng/1 lái buôn (trước năm 2012). Ở bản Trường Sơn có 6 lái buôn, bản Sơn Hà có 2 lái buôn người Hmông đã đi mua trâu bò được gần 20 năm, có kinh nghiệm đi mua trâu bò ở Hà Tĩnh và Thanh Hóa, thông thạo địa bàn mua hàng, có nhiều bạn hàng. Đến năm 2023, bản Trường Sơn chỉ còn 3 lái buôn duy trì việc thu mua này. Bởi từ năm 2012, chợ Ú, xã Đại Sơn, huyện Đô Lương trở thành chợ buôn bán trâu bò lớn nhất tỉnh Nghệ An nên nguồn hàng trâu bò ở khu vực miền Trung được tập trung ở đó. Hiện nay, các thương lái người Hmông thường chuyển hàng hóa mua từ Lào về bán ở chợ Ú. Chỉ có một vài người mua trâu bò gây yếu ở chợ Ú về bán tại địa phương để người dân vỗ béo rồi lại bán ra thị trường.

Từ năm 2012, các lái buôn người Hmông còn chở trâu bò đến bán tại các chợ Cán Cấu (huyện Si Ma Cai), chợ Bắc Hà (huyện Bắc Hà), chợ Mường Khương (huyện Mường Khương), tỉnh Lào Cai; chợ Trà Lĩnh, huyện Trùng Khánh, tỉnh Cao Bằng; chợ trâu bò Nghiên Loan, huyện Pác Nặm, tỉnh Bắc Kạn;... Họ đi theo nhóm vài người, thuê xe 2,4 - 10 tấn, chở 30 - 40 con/chuyến, tiền xe và lộ phí 7 - 10 triệu đồng/1 chuyến, lãi khoảng 7 - 8 triệu đồng/chuyến. Họ thường chuyển trâu bò đến giao dịch đúng phiên chợ, diễn ra trong ngày. Do đường vận chuyển xa, mỗi chuyến kéo dài 3 - 4 ngày. Cũng có một số lái buôn do gặp sự cố trên đường, lỡ phiên chợ, nên phải liên hệ với các bạn hàng hoặc gửi hàng hóa tại các trạm nghỉ trâu bò chờ đến phiên chợ sau. Việc gửi lại trâu bò ở các trạm nghỉ phát sinh nhiều chi phí như thuê trạm nghỉ 50.000 đồng/con/ngày để mua cỏ và thức ăn. Vì thế, trước mỗi chuyến đi, thương lái Hmông phải chuẩn bị rất kỹ lưỡng phương tiện vận chuyển, sức khỏe, thông tin về bạn hàng ở nơi đến giao dịch.

Khi dịch COVID-19 bùng phát, buôn bán trâu bò của người Hmông đến các tỉnh phía Bắc có phần giảm đi. Sau khi dịch bệnh được kiểm soát, các lái buôn ở Kỳ Sơn liên hệ trở lại, tiếp tục duy trì việc mua bán trâu bò với các thương lái nơi khác. Như ở chợ Trà Lĩnh (Cao Bằng), họ giao dịch qua chụp ảnh, quay video trâu bò rồi gửi cho khách hàng, sau đó liên hệ xe để vận chuyển trâu bò cho các bạn hàng. Theo ước tính, chi phí thuê vận chuyển một chuyến trâu bò từ Nậm Cắn đến chợ trâu Trà Lĩnh khoảng 10 - 12 triệu đồng/xe chở 4 tấn trở lên. Mỗi chuyến, chủ phương tiện thu gom hàng từ 3 - 4 lái buôn, với trách nhiệm đảm bảo an toàn của hàng hóa từ khi nhận đến lúc chuyển giao cho khách hàng. Hoạt động thanh toán tiền hàng được chuyển qua tài khoản giữa các thương lái, nên việc thuê dịch vụ vận chuyển hàng hóa giúp các lái buôn tiết kiệm thời gian, đảm bảo an toàn về tài chính. Theo ông Ly Hờ C., ở bản Trường Sơn, việc thuê dịch vụ giao hàng giúp các chủ trâu bò có thời gian để thu gom, lựa chọn hàng trong thời điểm các bạn hàng cần gấp, số lượng lớn. Đến tháng 8/2023, bản Trường Sơn có 7 lái buôn người Hmông thường xuyên giao dịch trâu bò với các thương lái ở các chợ vùng biên giới Việt Nam - Trung Quốc. Bên cạnh đó, người Hmông trong bản Trường Sơn và Sơn Hà cũng có quan hệ mua bán với 5 chủ trâu lớn ở Đô Lương, Nghệ An; họ thường xuyên chuyển hàng đến chợ Ú cho các chủ trâu với số lượng 40 - 50 con/chuyến.

2.3. Buôn bán xuyên quốc gia

Ở các vùng biên giới, buôn bán trâu bò xuất hiện rất sớm và ngày càng phát triển. Nghiên cứu của Turner và cộng sự năm 2016 đã cho thấy mạng lưới buôn trâu xuyên biên giới rất phát triển ở người Hmông (Turner et al, 2016, pp. 80-82, 140-141). Việc mua trâu bò của người Hmông huyện Kỳ Sơn được thực hiện ở cả Lào và miền Bắc Thái Lan. Nếu năm 2007, bản Trường Sơn, xã Nậm Cắn có 10 người Hmông chuyên sang Lào mua trâu bò về bán cho tư thương người Việt (Lý Hành Sơn, Trần Thị Mai Lan đồng chủ biên, 2017, tr. 99) thì năm 2014 đã có 50 hộ ở bản này có người đi buôn trâu bò từ Lào (Vương Xuân Tình, 2014, tr. 180). Đến 2023, bản Trường Sơn có 113 hộ buôn trâu bò từ Lào với quy mô vừa và lớn, tức từ 20 đến 40 con/chuyến, mỗi chuyến đi mua hàng có thể từ 3 - 4 ngày đến 10 ngày, thu lãi hàng chục triệu đồng. Họ dựa vào kinh nghiệm nuôi trâu bò để tìm được nguồn hàng tốt, dựa vào quan hệ đồng tộc để xây dựng, thiết lập mạng lưới buôn bán ở Lào và Bắc Thái Lan. Tại bản Sơn Hà hiện có 35/36 hộ người Hmông buôn bán trâu bò ở quy mô vừa và nhỏ, mức giao dịch từ 250 - 300 con trâu bò/năm. Hoạt động mua bán trâu bò của người Hmông ở Kỳ Sơn ngày càng đa dạng hóa, tăng lên về số lượng và hình thức giao dịch.

Qua khảo sát tại xã Nậm Cắn và Tà Cạ, việc người Hmông mua bán giống trâu bò xuất hiện từ lâu, họ sang Lào mua con giống giá rẻ từ người đồng tộc, bởi chúng dễ nuôi, nhanh lớn. Để cải tạo giống trâu bò truyền thống, người Hmông ở đây sang Lào mua trâu bò đực về lai tạo thành giống trâu bò “Lào” có đặc điểm như đã đề cập. Bên cạnh đó, người Hmông hai xã Nậm Cắn và Tà Cạ vẫn thường xuyên sang miền núi huyện Noọng Hét (tỉnh Xiêng Khoảng, Lào) thu mua trâu bò rồi vận chuyển về Việt Nam qua đường mòn, lối mở xuyên

đường biên giới. Họ còn đi đến các vùng nông thôn các tỉnh Xiêng Khoảng, Hòa Phăn, Bolykhamxay..., thu gom trâu bò từ các lái buôn hoặc đầu mỗi địa phương rồi thuê ô tô chở đến xã Đin Đam - nơi có chợ Nậm Cắn, sau đó thuê người ở các bản lân cận dắt trâu bò qua biên giới đi về phía Việt Nam.

Trước năm 1986, người Hmông nơi đây thường sang Lào mua trâu, bò về nuôi sinh sản, dùng sức kéo. Mỗi chuyến đi 1 - 2 ngày, thu gom 3 - 5 con, thanh toán chủ yếu bằng hình thức trao đổi gạo, ngô hay công cụ sản xuất. Ngược lại, người Lào ở bên kia biên giới cũng mua trâu bò cái ở độ tuổi sinh sản bên Việt Nam về để phát triển đàn gia súc. Từ những năm 2000, khi nhu cầu tiêu thụ thịt bò của thị trường Trung Quốc và Việt Nam tăng lên làm hình thành con đường buôn bán trâu bò trong tiểu vùng sông Mê Kông, trong đó khu vực biên giới Việt Nam - Lào là một điểm trung chuyển trâu bò từ Thái Lan, Lào vào thị trường Việt Nam và Trung Quốc (Cocks và cộng sự, 2009). Kể từ đó người Hmông ở Kỳ Sơn bắt đầu tham gia vào mạng lưới buôn bán này. Từ năm 2012 đến 2020, người Hmông tại các điểm nghiên cứu đều mở rộng mạng lưới thu mua ở bên Lào và Bắc Thái Lan từ các “đại lý - chủ hàng” là người họ hàng, đồng tộc. Các hộ có quan hệ họ hàng thường góp vốn để buôn chung, những hộ không có vốn thì đi chăn, dắt, vận chuyển trâu, bò thuê. Bản Trường Sơn hiện có 18 thương nhân và bản Sơn Hà có 3 thương nhân đều là người Hmông, thường xuyên buôn bán ở quy mô lớn với 3 “trùm” thương lái trâu bò ở Lào. Họ đến tận khu Phonxavan ở Thượng Lào để mua trâu, bò tại trang trại của các chủ người Lào. Các chủ này thu mua trâu bò khắp vùng Thượng Lào và Đông Bắc Thái Lan để bán cho người Hmông, người Kinh từ Việt Nam sang mua. Bản Trường Sơn có 3 chủ buôn gia súc lớn, mua hàng với số lượng 50 - 60 con/chuyến, mỗi tháng có 5 - 6 chuyến hàng chuyển về Việt Nam. Ngoài ra, còn có 3 lái trâu, bò ở Đô Lương, Nghệ An cũng sang Phonxavan mua trâu bò rồi thuê người chuyển về Nậm Cắn. Từ lâu một số chủ buôn gia súc ở Lào đã có kinh nghiệm giao dịch với người Hmông Việt Nam. Trước kia họ từng làm nghề dắt trâu, bò thuê qua biên giới, khi có vốn thì đi buôn, rồi phát triển dần về số vốn và các mối quan hệ làm ăn. Kết quả phỏng vấn người dân cho thấy, không ít chủ buôn gia súc ở Lào và người Hmông ở Việt Nam khi mới đi buôn cũng bị lỗ vốn do không biết ước lượng khối lượng thịt của trâu, bò. Sau này, họ giao dịch qua điện thoại và thuê người Hmông ở các bản Trường Sơn, Khánh Thành thuộc xã Nậm Cắn đi chọn, thu mua trâu, bò tại Lào. Việc mua bán trâu bò với thương lái Lào cần nguồn vốn 1,5 - 2 tỷ đồng Việt Nam để thực hiện luân chuyển hàng hóa. Cụ thể, mỗi con trâu bò có giá khoảng 4 - 5 triệu kíp Lào, mỗi xe trâu bò khoảng 30 - 35 con, tính ra hơn 100 triệu kíp Lào/chuyến (khoảng hơn 300 triệu đồng). Bên cạnh đó, họ phải trả thêm chi phí cho người môi giới mua trâu bò ở Lào khoảng 1 - 1,5 triệu đồng/1 người môi giới/1 chuyến hàng. Ngoài ra, người dân và các lái buôn trâu bò còn nói rằng việc mua bán trâu bò ở vùng biên giới cũng gặp rủi ro như bị cướp tiền hoặc gặp trời mưa, đường trơn ngã cả xe trâu bò xuống vực,...

Sau năm 2012, ngoài nhóm buôn bán quy mô lớn còn có nhóm người Hmông buôn bán ở quy mô nhỏ, thường đi về trong ngày, mua 3 - 5 con/ngày, theo đơn đặt hàng của thương lái

tại địa phương hoặc người thu mua từ nơi khác đến. Những người này có vốn 150 - 200 triệu đồng, mỗi ngày trực tiếp đến mua vài con tại các hộ chăn nuôi trâu, bò ở huyện Noọng Hét, tức không thuê người môi giới ở Lào, không thuê người dắt qua đường biên giới nên mua bán 1 con gia súc lãi khoảng 600.000 - 700.000 đồng.

Từ khi có dịch COVID-19 đến nay, các thương lái Trung Quốc ngừng nhập trâu bò từ Lào sang, ảnh hưởng tới hoạt động buôn bán trâu bò của người Hmông ở Kỳ Sơn. Theo đó, các thương lái người Hmông chỉ mua bán trâu bò từ Lào về Việt Nam. Thay vì nguồn hàng cung cấp lên các chợ biên giới Việt Nam - Trung Quốc, họ tăng cường giao dịch tại các chợ đầu mối gia súc và cung cấp nguồn hàng cho các lò mổ gia súc trong nước, đặc biệt là các lò mổ ở Hà Nội. Cụ thể, ở bản Trường Sơn có 36 hộ buôn trâu bò vẫn duy trì nguồn hàng từ Lào về Nậm Cắn rồi chuyển đến chợ Ú tại huyện Đô Lương để bán cho các chủ giết mổ gia súc ở các tỉnh đến thu mua; 9 hộ chuyên giao hàng cho lò mổ ở Hà Nội. Nguồn thu nhập từ các hoạt động buôn bán trâu bò của người Hmông tuy có giảm so với trước dịch COVID-19 nhưng giao dịch giữa thương lái người Hmông với thương lái ở các địa phương trong cả nước lại tăng lên. Đây chính là xu hướng biến đổi trong hoạt động buôn bán trâu bò xuyên biên giới ở khu vực biên giới tỉnh Nghệ An từ năm 2022 đến nay.

3. Quan hệ tộc người trong hoạt động buôn bán gia súc

3.1. Quan hệ đồng tộc

Đối với quan hệ đồng tộc trong nước, theo người Hmông ở bản Trường Sơn và Sơn Hà, bà con có tập quán nhận biết người thân qua các phong tục, kiêng kỵ của dòng họ khi tiếp xúc với người đồng tộc lúc chơi chợ, buôn bán và thăm viếng các bản có đồng tộc trong vùng. Khi đã nhận ra họ hàng có cùng phong tục kiêng kỵ, đồng bào đều coi nhau như ruột thịt, có thể ở chơi dài ngày, thậm chí chết tại nhà nhau. Với những người Hmông buôn bán trâu bò, việc tìm và nhận ra họ hàng có thể giúp họ kiếm được nguồn hàng tốt trong dân, nâng cao kinh nghiệm mua bán, hỗ trợ tiền vốn và phương tiện vận chuyển. Chẳng hạn ở bản Trường Sơn, các hộ người Hmông có cùng tín ngưỡng thờ cúng tổ tiên đều đoàn kết rất chặt chẽ, giúp nhau đổi công, hỗ trợ canh tác trên nương rẫy, góp vốn chung để mua gia súc từ Lào. Có thể nói, tín ngưỡng dòng họ như một nguồn vốn xã hội quan trọng ảnh hưởng đến nhiều mặt đời sống của người Hmông, góp phần không nhỏ đến cố kết tộc người, thúc đẩy hoạt động buôn bán trâu bò tại địa phương, liên vùng và xuyên quốc gia. Bởi vì, tín ngưỡng dòng họ của đồng bào Hmông ở đây đến nay vẫn vượt ngoài phạm vi làng/bản, duy trì thường xuyên vào các dịp lễ, tết, cưới xin, dựng nhà, thăm nhau,...

Riêng quan hệ đồng tộc ở bên kia biên giới, khi sang Lào và Đông Bắc Thái Lan mua trâu bò, người Hmông huyện Kỳ Sơn, bao gồm hai xã Nậm Cắn, Tà Cạ thường tìm đến những người cùng dòng họ, chung tín ngưỡng và kiêng kỵ. Đây là đặc điểm xã hội Hmông để cộng đồng này hội nhập, phát triển kinh tế, thắt chặt quan hệ tộc người, hỗ trợ buôn bán,... Tư liệu

nghiên cứu thực địa năm 2023 cho thấy, tại khu vực chợ biên giới Nậm Cắn, đội ngũ thương nhân chủ yếu là người Hmông và người Kinh, trong khi rất nhiều người Hmông huyện Kỳ Sơn sang chợ Nậm Cắn, khu vực biên giới huyện Noọng Hét và một số tỉnh thành khác của Lào để mua dê, trâu, bò về bán cho các thương lái từ miền xuôi đến mua. Với họ, quan hệ họ hàng thân tộc và kết nghĩa anh em là chỗ dựa đặc biệt khi tìm mua hàng hóa, giảm chi phí lưu trú, vận chuyển hàng, qua hải quan biên giới,... Vì thế, tại các địa phương thuộc các tỉnh Xiêng Khoảng, Hủa Phăn, Bolykhamxay, Viêng Chăn..., họ đều có họ hàng và người thân kết nghĩa. Thực tế, người Hmông thu mua trâu bò tại Lào khá thuận lợi, do nguồn hàng dồi dào, giá rẻ hơn trong nước, song khi vận chuyển hàng về Việt Nam luôn gặp sự kiểm soát chặt chẽ của các cơ quan chức năng Lào. Vì thế, thương lái người Hmông ở Kỳ Sơn thường thuê xe chở hàng của những chủ xe từ Lào, kết hợp với thương lái và họ hàng người Hmông ở Lào để được hỗ trợ về thông tin hàng hóa, đảm bảo an toàn trước sự kiểm soát của cơ quan chức năng Lào. Chẳng hạn, ông Mong Bá Ch., sinh năm 1959, ở bản Trường Sơn, xã Nậm Cắn có thâm niên gần 40 năm mua bán trâu bò từ Lào, vẫn thường xuyên đến mua hàng tại các tỉnh Xiêng Khoảng, Viêng Chăn,... Ông có họ hàng với 5 người Hmông ở Xiêng Khoảng, 3 người Hmông ở Viêng Chăn; có quan hệ bạn bè kết nghĩa với 6 người Hmông ở Lào, được thiết lập từ đầu những năm 2000 và duy trì đến nay. Mỗi chuyến sang Lào mua trâu bò, ông Ch. nhờ 1 - 2 người họ hàng cùng đi thu mua, vận chuyển hàng về tận biên giới Nậm Cắn. Ở những thời điểm đắt hàng, ông ở nhà liên lạc nhờ những người họ hàng bên Lào mua hàng giúp, rồi trả tiền công theo số lượng hàng thu gom khoảng 300.000 - 500.000 đồng/1con. Những người họ hàng bên Lào chụp ảnh, quay video trâu bò gửi cho chủ hàng Hmông ở Nậm Cắn, nếu hai bên đồng ý và thỏa thuận giá cả hợp lý thì chuyển hàng về khu vực biên giới xã Nậm Cắn, ở đó sẽ có người nhận hàng và chuyển về các bản trong vùng (Phỏng vấn Mong Bá Ch., bản Trường Sơn, xã Nậm Cắn).

Trước năm 2020, tại xã Nậm Cắn có khoảng 6 thương lái người Hmông, người Hán từ Trung Quốc đến tận các bản để thu mua trâu bò chuyên về Trung Quốc. Họ đi cùng một nhóm người Hmông ở tỉnh Lào Cai, Cao Bằng đến Nậm Cắn thu mua trâu bò loại 1, tức trâu bò to, vóc dáng lớn, chủ yếu là trâu, bò đực hoặc trâu, bò chọi chuyên về Trung Quốc. Khi dịch COVID-19 bùng phát đến nay, do không thể sang Việt Nam mua hàng trực tiếp, những thương lái người Trung Quốc thường liên hệ đặt hàng qua điện thoại, xem hàng qua ảnh hoặc video mà bạn hàng ở Nậm Cắn gửi đi. Qua tìm hiểu cho biết, những người Hmông Trung Quốc không có quan hệ họ hàng với người Hmông ở Nậm Cắn và Tà Cạ, mà chỉ quan hệ bạn hàng qua quá trình làm ăn lâu dài. Theo một số thương lái người Hmông ở Nậm Cắn, các mối quan hệ làm ăn với người Trung Quốc được duy trì từ năm 2013, đó là thời điểm giao dịch trâu bò sôi động nhất ở vùng biên giới Việt Nam - Trung Quốc và Việt Nam - Lào. Cụ thể như đã đề cập, những thương lái người Hmông ở Kỳ Sơn đi thu mua trâu bò từ Lào rồi vận chuyển đến các chợ biên giới bán cho thương nhân người Hmông ở tỉnh Lào Cai, Cao Bằng.

Nghiên cứu cho thấy, xã Tà Cạ có 3 thương nhân, xã Nậm Cắn có 10 thương nhân người Hmông thường xuyên nhập hàng của những chủ buôn trâu, bò Lào ngay tại bản rồi vận chuyển đến chợ biên giới các tỉnh Lào Cai, Cao Bằng bán cho người đồng tộc ở bên này hoặc bên kia biên giới Trung Quốc. Điều đó được nhóm người Hmông lý giải về sự bền vững của các mối quan hệ làm ăn với bạn hàng đồng tộc ở Việt Nam hay Trung Quốc do tương đồng về văn hóa, niềm tin từ yếu tố đồng tộc, thạo ngôn ngữ và đều là những người có kinh nghiệm lựa chọn, buôn bán trâu bò.

3.2. Quan hệ với người Kinh

Bối cảnh kinh tế thị trường sau năm 1986, một số người Kinh đã kết hợp buôn bán trâu bò với người Hmông ở biên giới Việt Nam - Lào, trong đó có huyện Kỳ Sơn. Trước năm 2012, người Hmông thường đến các huyện Đô Lương, Nam Đàn, Nghĩa Đàn, Thanh Chương (tỉnh Nghệ An) và một số huyện Mường Lát, Nông Cống, Bá Thước (tỉnh Thanh Hóa) để mua gia súc của người Kinh về bán cho thương lái người Lào tại chợ Nậm Cắn. Bản Trường Sơn có 8 thương lái người Hmông thường đi mua gia súc của người Kinh ở các địa phương trên để bán sang Lào; bản Sơn Hà có tới 15 thương lái người Hmông đi mua trâu bò của người Kinh ở các huyện thuộc tỉnh Thanh Hóa rồi chuyển về bán sang Lào. Chẳng hạn ông Lý Bá S., bản Sơn Hà đi mua trâu bò của người Kinh ở huyện Bá Thước, mỗi chuyến mua 3 - 5 con, đi gom hàng về trong ngày, thanh toán tiền theo hình thức “chuyến sau trả tiền chuyến trước”. Hiện nay, mối quan hệ làm ăn này của người Hmông ở Kỳ Sơn với nhóm người Kinh ở Thanh Hóa và các huyện khác của tỉnh Nghệ An vẫn duy trì. Trong khi, những người Hmông ở các bản biên giới khi đi thu mua trâu bò tại các địa phương lân cận đều có quan hệ với người Kinh. Hơn nữa, trong quá trình làm ăn, người Kinh còn chở trâu, bò thuê cho người Hmông, với tiền phí thanh toán theo chuyến, 1 - 2 triệu đồng/chuyến, tùy theo quãng đường, số lượng hàng hóa.

Từ sau năm 2012, quan hệ mua bán giữa người Kinh và người Hmông có thay đổi. Người Hmông sang Lào và Thái Lan mua trâu bò về bán cho người Kinh các huyện Đô Lương, Nam Đàn, Nghĩa Đàn,... Những người Kinh này thường thu mua trâu bò từ người Hmông về bán tại chợ Ú (huyện Đô Lương), bởi đây là chợ trâu bò lớn ở tỉnh. Ví dụ ông Vũ Y. T., sinh năm 1967, ở bản Trường Sơn, chuyên thu mua trâu bò từ Xiêng Khoảng, Lào về bán cho 5 chủ trâu bò người Kinh huyện Đô Lương, trong đó 1 chủ trâu bò mua bán quy mô 30 - 50 con/chuyến, mỗi năm thu mua 300 - 500 con trâu bò; ông Mùa A. C. ở bản Sơn Hà lại mua trâu bò chọi từ Lào và của người Hmông trong vùng về bán cho thương lái người Kinh đến từ Thanh Hóa, Nam Định, Hải Phòng, Vĩnh Phúc vì có quan hệ làm ăn với những thương lái người Kinh này đã nhiều năm. Từ khi dịch COVID-19 xuất hiện đến nay, giao dịch mua bán trâu bò giữa người Hmông và người Kinh ở các địa phương trong và ngoài tỉnh vẫn được duy trì, song thương lái người Kinh không phải đến trực tiếp mua hàng mà chủ hàng người Hmông thường chụp ảnh, quay video gia súc rồi gửi cho khách hàng hoặc đăng lên trang Zalo, Facebook, thỏa thuận về giá cả được thực hiện qua điện thoại.

Ngoài ra, người Hmông buôn bán trâu, bò còn quan hệ thân thiết với nhóm thương lái người Kinh ở làng Vân, xã Hợp Thanh, huyện Mỹ Đức, Hà Nội từ năm 2012 và duy trì đến nay. Bản Trường Sơn có 7 người Hmông buôn gia súc quy mô lớn, họ thường sang Lào mua trâu bò về bán trực tiếp cho 9 thương lái người Kinh ở làng Vân. Mỗi chuyến, thương lái người Kinh mua 30 - 40 con, 1 tuần 1 - 2 chuyến tùy thuộc nhu cầu thị trường. Thương lái người Kinh ở làng Vân thường mua trâu bò của người Hmông để chuyển lên bán trực tiếp cho thương nhân Trung Quốc tại chợ Cán Cấu (tỉnh Lào Cai), chợ Trà Lĩnh (tỉnh Cao Bằng). Theo thương lái người Kinh ở làng Vân, người Hmông có nhiều kinh nghiệm lựa chọn trâu bò nên khi nhập hàng để đưa lên các chợ biên giới Việt Nam - Trung Quốc rất đảm bảo về chất lượng, thương nhân Trung Quốc cũng rất thích mua trâu bò từ Lào vừa vì giá cả ổn định vừa đảm bảo chất lượng và trọng lượng. Hơn nữa, người Hmông và nhóm người Kinh ở làng Vân còn duy trì quan hệ làm ăn bằng việc thăm hỏi, tham gia các dịp lễ tết của nhau. Một số thương nhân người Kinh ở làng Vân vào tham dự lễ tết của người Hmông ở Kỳ Sơn hàng năm. Một số người Hmông ở Kỳ Sơn khi đi chữa bệnh tại Hà Nội cũng đến thăm nhà của bạn hàng người Kinh và tham dự một số sự kiện đặc biệt ở làng Vân như hội chùa, hội đình vua Đinh.

3.3. Quan hệ với các tộc người thiểu số khác

Đối với các tộc người thiểu số khác tại địa phương, người Hmông thường mua các sản phẩm trồng trọt và chăn nuôi từ người Thái, người Khơ Mú ở các bản lân cận. Một số người Khơ Mú ở bản Khánh Thành trồng cỏ để bán cho người Hmông bản Trường Sơn. Bên cạnh đó, người Thái ở bản Noọng Dẻ xã Nậm Cắn nuôi trâu bò, dê đều bán trực tiếp cho người Hmông bản Trường Sơn. Ở bản Sơn Hà, người Hmông mua cám và ngô từ người Thái mang về vỗ béo cho trâu bò. Người Khơ Mú các bản thuộc xã Tà Cạ cũng đến chăn nuôi trâu bò thuê cho người Hmông ở bản Sơn Hà. Đặc biệt, hoạt động mua bán trâu bò của người Hmông phát triển đã thu hút khá đông người Thái, Khơ Mú trong vùng tham gia vào các dịch vụ như vận chuyển, chăn nuôi trâu bò thuê, trồng cỏ và cung cấp thức ăn vỗ béo trâu bò.

Riêng các tộc người thiểu số khác ở ngoài địa phương, mối quan hệ với người Hmông được thúc đẩy dưới tác động của nền kinh tế thị trường. Trong hoạt động mua bán trâu bò, người Hmông có quan hệ mật thiết với người Thái ở cùng huyện Kỳ Sơn và các huyện khác trong tỉnh và tỉnh khác. Chẳng hạn, ông Giàng A. S. ở bản Trường Sơn, có quan hệ thân thiết với 3 hộ buôn trâu bò người Thái ở xã Na Ngoi và 2 hộ người Thái ở xã Tây Sơn đều thuộc huyện Kỳ Sơn; 6 hộ người Thái ở huyện Con Cuông và 3 hộ người Thái thuộc huyện Tương Dương đều thuộc tỉnh Nghệ An; 3 hộ người Thái ở huyện Bá Thước, tỉnh Thanh Hóa; 2 hộ người Thái và 1 hộ người Kháng ở huyện Sông Mã, tỉnh Sơn La;... Các mối quan hệ này đều bắt nguồn từ việc thu mua trâu bò, mua thức ăn vỗ béo trâu bò.

Bên cạnh đó, người Hmông tại các điểm nghiên cứu còn duy trì quan hệ nhiều mặt với các tộc người thiểu số ở Lào, thậm chí ở Đông Bắc Thái Lan. Các mối quan hệ ấy góp phần làm

cho cộng đồng người Hmông thích ứng, hội nhập, phát triển kinh tế - xã hội theo cơ chế thị trường, củng cố và thắt chặt quan hệ với các tộc người ở bên kia biên giới. Cụ thể, người Hmông hai xã Tà Cạ, Nậm Cắn có quan hệ thường xuyên với người Lào, người Thái ở huyện Noọng Hét, tỉnh Xiêng Khoảng. Các quan hệ mua bán trâu bò của người Hmông với các tộc người thiểu số khác ở Lào được tiếp nối từ truyền thống đến hiện tại. Người Hmông tăng cường các hoạt động thu mua trâu bò của người Lào, Thái ở vùng giáp biên giới Việt Nam - Lào.

4. Ảnh hưởng của hoạt động buôn bán trâu bò tới đời sống kinh tế - xã hội địa phương

4.1. Ảnh hưởng tới đời sống kinh tế và việc làm

Với nguồn sinh kế đa dạng, đặc biệt là việc buôn bán trâu bò có hiệu quả tăng lên qua từng năm, đời sống của nhiều hộ người Hmông ở địa bàn nghiên cứu đã có những chuyển đổi theo hướng tích cực. Theo thống kê của Ủy ban nhân dân xã Nậm Cắn, tính đến tháng 7/2023, trên địa bàn xã 55 hộ có ô tô, 1.349 hộ có xe máy, 920 hộ có ti vi, 100% số hộ có điện thoại di động (UBND xã Nậm Cắn, 2023). Trong đó, bản Trường Sơn có 26 hộ mua được ô tô trọng tải 2,4 - 10 tấn, chiếm 47,3% số hộ có ô tô trong xã; có 600 hộ có xe máy, chiếm 44,5% số hộ có xe máy toàn xã;... Ngoài ra, các hộ kinh doanh trâu bò còn có hàng trăm triệu đồng đến hàng tỷ đồng gửi ngân hàng và nhiều tài sản có giá trị khác. Đến tháng 7/2023, xã Tà Cạ có 1.154 hộ có ti vi; 70 hộ có ô tô; 100% số hộ có xe máy; trong đó bản Sơn Hà có 33 hộ có xe ô tô trọng tải 2,4 - 4 tấn phục vụ chuyên chở trâu bò (UBND xã Tà Cạ, 2023).

Việc buôn bán trâu bò của người Hmông ở huyện biên giới Kỳ Sơn đã và đang có những đóng góp quan trọng cho thu nhập của các hộ tham gia buôn bán. Hầu hết các hộ buôn bán trâu bò ở hai điểm nghiên cứu đều cho rằng, nguồn thu nhập từ công việc này đã mang lại thu nhập chính và là nguồn thu quan trọng nhất của các hộ gia đình người Hmông nơi đây. So với làm nương rẫy, thu nhập từ buôn bán trâu bò cao gấp nhiều lần, tạo ra cơ hội để các hộ người Hmông mua sắm nhiều tài sản có giá trị như ô tô, đất đai, các tiện nghi trong nhà,... Ở bản Trường Sơn có 50 hộ người Hmông có tiền gửi ngân hàng từ 500 triệu đồng trở lên, đây vừa là tài sản tích lũy, vừa là vốn để duy trì công việc buôn bán trâu, bò. Ở bản Sơn Hà, có 28 hộ người Hmông có tiền gửi tiết kiệm từ 500 triệu đồng trở lên, có 3 hộ mua thêm đất đai và nhiều tài sản giá trị khác. Đặc biệt, hộ nghèo tại các thôn bản này chiếm tỷ lệ dưới 10% so với tỷ lệ hộ nghèo toàn xã; 100% số hộ trong thôn có nhà kiên cố, mái tôn và có bể chứa nước sạch. Hơn nữa, hoạt động mua bán gia súc của người Hmông còn góp phần duy trì các giá trị văn hóa tộc người, mở rộng mạng lưới quan hệ xã hội. Sự phát triển của hoạt động này cũng tạo thêm việc làm, thu nhập cho người Thái, Khơ Mú và một số tộc người ở các bản lân cận như: việc trồng cỏ cung cấp thức ăn vỗ béo cho trâu bò, dặt thuê gia súc từ các đường mòn qua biên giới, sang Lào thu gom và làm dịch vụ vận chuyển trâu bò.

4.2. Ảnh hưởng tới đời sống xã hội

Qua kết quả nghiên cứu, một trong những ảnh hưởng xã hội từ quan hệ buôn bán trâu bò của người Hmông ở huyện Kỳ Sơn là tạo ra sự phân hóa giàu nghèo giữa một số hộ gia

đình người Hmông cùng bản, khác bản và giữa người Hmông với các tộc người thiểu số khác trong địa phương. Những người Hmông buôn bán, kinh doanh trâu bò thường kiếm được thu nhập cao hơn so với phần lớn những hộ làm nông nghiệp mà tại khu vực biên giới Việt Nam - Lào sản xuất nông nghiệp lại thường xuyên thiếu nước tưới, thiếu ruộng làm lúa nước.

Tại vùng biên giới huyện Kỳ Sơn hiện nay vấn đề an ninh chưa được đảm bảo, phổ biến là tình trạng trộm cắp gia súc, gia cầm, nghiện hút và buôn bán ma túy, diễn ra ngày càng phức tạp, đây là thách thức không nhỏ của các lực lượng chức năng địa phương. Tại khu vực biên giới hai huyện Quế Phong, Kỳ Sơn vẫn xuất hiện các nhóm vận chuyển ma túy có vũ trang, dựng lều, lán trong rừng để tụ tập mua bán, sử dụng ma túy với thủ đoạn hết sức manh động. Có thời điểm chúng kéo nhau thành từng đoàn, có khi tới 25 đối tượng, bắt chập ngày đêm vận chuyển ma túy với số lượng rất lớn từ Lào vào nội địa Việt Nam rồi tập kết tại các bản giáp biên trước khi tẩu đi khắp nước và ra nước ngoài tiêu thụ (Trà My, 2023).

Thực tế hoạt động buôn bán và kinh doanh trâu bò tại các địa bàn biên giới vẫn có tình trạng vi phạm pháp luật về quy chế bảo vệ và quản lý biên giới, nhiều đối tượng ở phía Việt Nam hay bên Lào khi buôn bán trâu bò qua đường biên giới địa phận hai xã Cấn và Tà Cạ còn vi phạm quy định tạm trú, tạm vắng. Thêm vào đó, các mối quan hệ tộc người, đặc biệt quan hệ đồng tộc tại địa phương, liên vùng và xuyên quốc gia ngày càng gia tăng, khó kiểm soát.

Kết luận

Người Hmông ở khu vực biên giới huyện Kỳ Sơn, tỉnh Nghệ An không chỉ làm nông nghiệp mà còn phát triển hoạt động mua bán trâu bò rất sôi động từ hàng chục năm nay, tạo ra các mối quan hệ tộc người và giữa các tộc người đa dạng. Những thương lái người Hmông đã tiếp nối và vận dụng kinh nghiệm trong mua bán trâu bò, cũng như khả năng thích ứng với sự thay đổi của điều kiện mới để duy trì và phát triển hoạt động buôn bán trâu bò ở địa phương, liên vùng và xuyên biên giới với người đồng tộc, khác tộc và người Kinh.

Có thể nói, không gian địa lý, kinh tế - xã hội và văn hóa cùng với sự tác động sâu rộng của cơ chế kinh tế thị trường tại các địa bàn biên giới đã giúp người Hmông vượt ra khỏi phạm vi làng/bản để phát triển những hình thức sinh kế phù hợp, đặc biệt tập quán buôn bán trâu bò đã và đang diễn ra ngày càng đa dạng, sôi động. Hoạt động này góp phần nâng cao đời sống kinh tế và tạo thêm việc làm cho người dân; duy trì, mở rộng các mối quan hệ tộc người, đặc biệt là tăng cường liên kết những người cùng buôn bán, làm ăn không chỉ đối với cộng đồng tộc người Hmông mà cả một số tộc người khác ở trong và ngoài địa phương.

Tài liệu tham khảo

1. Cocks, P.K.L., Abila, R.C., Bouchot, A., Benigno, C., Bourgeois Lüthi, N., Inthavong, P., Long, N., Morzaria, S., Scoizet, A. and Sieng S. (2009), *Cross-border movement and market chains of large ruminants and pigs in the Greater Mekong Sub-Region*, Bangkok, Thailand: FAO (Food and Agriculture Organisation of the United Nations).

2. Đảng ủy xã Nậm Cắn (2023), *Báo cáo Đánh giá sơ kết 2 năm rưỡi thực hiện Nghị quyết Đại hội Đảng các cấp và Nghị quyết Đại hội Đảng bộ xã khóa XXII nhiệm kỳ 2020-2025*.
3. Mạc Đường (1964), *Các dân tộc miền núi Bắc Trung Bộ*, Nxb. Khoa học, Hà Nội.
4. Phạm Thị Thu Hà (2012), “Văn hóa tộc người với đảm bảo sinh kế (Nghiên cứu ở một số dân tộc thiểu số tại ba tỉnh Lạng Sơn, Nghệ An và An Giang)”, *Tap chí Dân tộc học*, số 5&6, tr. 66-73.
5. Hoàng Xuân Lương (2000), *Văn hóa người Mông ở Nghệ An*, Nxb. Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
6. Trà My (2023), *Mô hình hay của tỉnh nghệ An: Vành đai biên giới sạch về ma túy*, trên trang https://congan.com.vn/doi-song/vanh-dai-bien-gioi-sach-ve-ma-tuy_146062.html (Truy cập ngày 6/5/2023).
7. Vương Duy Quang (2005), *Văn hóa tâm linh của người Hmông ở Việt Nam: truyền thống và hiện tại*, Nxb. Văn hóa - Thông tin & Viện Văn hóa, Hà Nội.
8. Lý Hành Sơn, Trần Thị Mai Lan (Đồng chủ biên, 2017), *Quan hệ tộc người xuyên quốc gia ở Việt Nam: Nghiên cứu tại vùng miền núi phía Bắc*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội.
9. Vương Xuân Tinh (Chủ biên, 2014), *Văn hóa với phát triển bền vững ở vùng biên giới Việt Nam*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội.
10. Nguyễn Văn Toàn (2015), “Biến đổi kinh tế của người Hmông ở miền Tây Nghệ An và những vấn đề đặt ra hiện nay”, *Tap chí Dân tộc học*, số 1&2, tr. 49-56.
11. Turner, Sarah và Jean Michaud (2016), “Sinh kế nơi biên cương: Sự thích ứng của người Hmông ở vùng biên giới Việt - Trung”, trong Nguyễn Văn Sửu, Nguyễn Văn Huy, Lâm Bá Nam, Vương Xuân Tinh (đồng chủ biên): *Nhân học ở Việt Nam: Một số vấn đề lịch sử, nghiên cứu và đào tạo*, Nxb. Tri thức, Hà Nội.
12. Ủy ban nhân dân huyện Kỳ Sơn (2022), *Báo cáo kết quả thực hiện lĩnh vực Lao động, Thương binh và Xã hội năm 2022 và kế hoạch năm 2023*, số 10/BC-LĐTBXH ngày 12/12/2022.
13. Ủy ban nhân dân xã Nậm Cắn (2023), *Biểu thống kê nhân khẩu, nam, nữ, tuổi lao động, trâu, bò, gia súc, gia cầm trên địa bàn xã 6 tháng đầu năm 2023*, ban hành ngày 23/7/2023.
14. Ủy ban nhân dân xã Tà Cạ (2023), *Báo cáo tình hình thực hiện nhiệm vụ phát triển kinh tế - xã hội, quốc phòng - an ninh 6 tháng đầu năm 2023 và phương hướng nhiệm vụ 6 tháng cuối năm 2023*, Số 68/BC-UBND, ngày 30/5/2023.